

13. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг в школе / А. С. Прутченков. – Изд 2-е., доп. и перераб. – М., 2001. – 185 с.

14. Рамендик Д. М. Тренинг личностного роста : учеб. пособие / Д. М. Рамендик. – М. : ФОРУМ ИНФРА, 2007.

15. Таланов В. Л. Справочник практического психолога / В. Л. Таланов, И. Г. Малкина-Пых. – СПб. : Сова ; М. : ЭКСМО, 2003. – 928 с.

16. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / Дж. Уитмор ; пер. с англ. – М. : Международ.

академ. корпоративного управления и бизнеса, 2005. – 168 с.

17. Федоров А. П. Когнитивно-поведенческая психотерапия / А. П. Федоров. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.

18. Шкільна І. М. Виховання культури гідності старших підлітків у позаурочній діяльності : [метод. рек.] / І. М. Шкільна. – Кіровоград : Імекс-ЛТД., 2014. – 32 с.

Дата надходження до редакції: 24.02.2016 р.

УДК 378 (091)

Ольга ШУМСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фортепіано Харківської гуманітарно-педагогічної академії

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (історичний аспект)

У статті представлено ретроспективний аналіз форм і методів організації позааудиторної науково-творчої діяльності студентів Харківського університету в другій половині XIX – на початку XX ст. Визначено засоби стимулювання студентів до творчого самовдосконалення. Виявлено залежність ефективності творчого розвитку студентів від естетично спрямованого педагогічного впливу керівника гуртка.

Ключові слова: позааудиторна робота, науково-творча діяльність, літературні гуртки, форми, експериментальні методи.

В статті представлено ретроспективний аналіз форм і методів організації внеаудиторной научно-творческой деятельности студентов Харьковского университета во второй половине XIX – в начале XX вв. Определены способы стимулирования студентов к творческому самосовершенствованию. Выявлена зависимость эффективности творческого развития студентов от эстетически направленного педагогического воздействия руководителя кружка.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, научно-творческая деятельность, литературные кружки, формы, экспериментальные методы.

The retrospective analysis of forms and methods of organizing out-of-class scientific and creative activities of Kharkiv University students in the second half of the XIXth – the beginning of the XXth century is presented in the paper. The ways of stimulating students to creative self-perfection are defined. The dependence of the effectiveness of creative development of students on aesthetically oriented pedagogical impact of the head of the society is detected.

Key words: out-of-class work, scientific and creative activities, literary societies, forms, experimental methods.

Постановка проблеми. Розбудова України як самостійної незалежної держави вимагає становлення якісно нової національної системи освіти, приведення її у відповідність з потребами культурного, соціального й економічного розвитку суспільства. У вищій школі, історично створеної як середовище не лише науки, але й культури, на завершальну стадію переходить процес формування духовної культури особистості, який, як відомо, відбувається як у навчальній, так і в позааудиторній роботі. Однією з найдієвіших форм організації позааудиторної роботи студентів є науково-творчі гуртки, корисний досвід діяльності яких було накопичено у вітчизняних вищих навчальних закладах, зокрема і в Харківському університеті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій виявив, що питання розвитку і діяльності студентських гуртків знайшли своє відображення в роботах багатьох учених. Серед дореволюційних видань заслуговують на увагу праці Д. Багалія, В. Бузескула, С. Мельгунова. Теоретичні та практичні аспекти організації позааудиторної роботи студентської молоді висвітлені в дослідженнях сучасних науковців – М. Донченко, Г. Троцько, С. Черкасової та ін.

Метою статті є висвітлення й узагальнення педагогічно цінного досвіду організації позааудиторної науково-творчої роботи студентів Харківського університету в другій половині XIX – на початку XX століть.

Виклад основного матеріалу. Аналіз архівних документів, рукописних матеріалів та численних

періодичних видань досліджуваного періоду показав, що науково-творча діяльність була важливим напрямом позааудиторної роботи у вітчизняних університетах означеного періоду. Зокрема, у Харківському університеті діяли студентські гуртки різного спрямування, хоча офіційно їх діяльність була заборонена майже до кінця XIX ст. Однак створення гуртків з метою науково-творчого самовираження та самовдосконалення на основі творчого спілкування однодумців, за визначенням Д. Багалія, було виявом «внутрішньої незборимої потреби студентського життя» [3].

Вивчення рукописних документів дало змогу з'ясувати, що на початку 60-х років, не зважаючи на русифікаторську політику царського уряду, в Харківському університеті діяв студентський літературний гурток, який мав суто національну спрямованість. Так, аналіз протоколів засідань зазначеного гуртка показав, що його учасниками ретельно вивчалася й обговорювалася творчість Т. Шевченка, а в доповіді студента М. Леоновича було зроблено ґрунтовний естетичний аналіз творів поета «Тарасова ніч» та «Іван Підкова». Зважаючи на політичні переслідування інтелігенції за малоруські тенденції, можна припустити, що цей гурток діяв нелегально [4].

Варто відзначити позитивні зміни, що відбулися в організації і діяльності студентських гуртків у 80-х роках XIX століття, а саме: офіційний дозвіл на існування і проведення засідань у приміщенні університету, чітке визначення мети й завдань, ретельно спланована організація й регламентація діяльності гуртка і його членів, корекційна та освітньо-виховна роль викладачів університету, які здійснювали керівництво гуртками. Всі гуртки виконували як загальноосвітні, так і виховні функції, а окремі, такі як, наприклад, гурток з історії російської та західноєвропейської літератури, гурток для занять із психології художньої творчості, гурток самоосвіти, гурток із вивчення новітніх течій красного письменства та філософії, гурток штудіювання побуту українського народу та ін. – здійснювали також і естетичну підготовку студентської молоді. У ході наукового пошуку було з'ясовано, що робота більшості із зазначених гуртків була нетривалою. Традиційними, тобто такими, що створювалися та існували впродовж усього досліджуваного періоду, можна вважати літературні гуртки. Основними формами їх роботи були: підготовка, читання та обговорення рефератів; доповіді, бесіди, дискусії; повідомлення про нові наукові, літературні та мистецькі видання; робота бібліотек; видавнича діяльність; екскурсії та подорожі. Слід зауважити, що, незважаючи на існування аналогічних форм роботи на практичних заняттях з різних університетських курсів і спільну мету, яку вони переслідували, зокрема задоволення наукових і науково-творчих потреб студентів, сучасники відзначали кардинальну відміну в досягненні цієї мети. Відмінність насамперед полягала у незалежності роботи гуртка від програми університетського курсу, у свободі вибору тем рефератів та дискусій, у самостійному проведенні роботи гуртка, адже на відміну від практичних занять, якими керував професор, керівник гуртка як відповідальна особа лише корегував самостійну діяльність студентів і будь-який член гуртка мав такі самі права, як і запрошені на засідання викладачі [5]. Аналіз численних архівних матеріалів та публіцистичних видань досліджуваного періоду доводить, що найбільш успішною,

активною і тривалою була діяльність гуртка з історії російської та західноєвропейської літератури під керівництвом професора М. Халанського при історико-філологічному факультеті Харківського університету. Мету своєї роботи гуртківці вбачали в розвитку навичок проведення власних наукових досліджень та розширенні науково-літературних інтересів. Гурток мав власну читальню і бібліотеку з книг та науково-публіцистичних видань, які розміщувалися у кабінеті для практичних занять історико-філологічного факультету. Бібліотека постійно поповнювалася новими виданнями, які на прохання керівника гуртка, професора М. Халанського, безкоштовно надсилались редакціями багатьох науково-літературних журналів.

Діапазон наукових інтересів гуртківців виходив далеко за межі суто літературних досліджень. Теми доповідей та рефератів охоплювали історію літератури, літературознавство, літературну критику, літературні персоналії, філософію, історію, педагогіку, психологію творчості, проблеми розвитку культури, історію мистецтва, психологію мистецтва. Такий продуманий комплексний підхід значною мірою сприяв не тільки вдосконаленню науково-творчого мислення учасників гуртка і формуванню у них цілісного сприйняття дійсності, але й окреслював найбільш дієві шляхи майбутньої культурно-просвітньої та естетико-виховної роботи. Відзначимо, що високий рівень роботи гуртківців визнавав як адміністрацією університету, адже реферати, які мали наукове значення, видавались університетською типографією окремими збірниками, а найкращі друкувалися в офіційному збірнику «Записки Харківського університету» і навіть у серйозних столичних наукових виданнях, зокрема в журналі «Історичний вісник» [2, с. 66].

Як показало дослідження, робота студентських гуртків, що діяли на початку XX ст., мала також і певні недоліки, серед яких найістотнішими є такі: вузька спеціалізація наукової програми, залежність вибору тем від керівника, невідповідність організації гуртків науковим та суспільним запитам студентської молоді. Пошук шляхів вирішення цих проблем зумовив появу нових форм і методів роботи студентських гуртків, які значною мірою відповідали вимогам часу. Найбільш прогресивною з цієї точки зору, на наш погляд, можна вважати діяльність науково-літературного гуртка, організованого в 1916 році приват-доцентом, а в майбутньому – академіком О. Білецьким. Головна відмінність роботи цього гуртка від попередніх полягала в переміщенні акценту з підготовки та читання рефератів на живе спілкування, бесіди й дискусії про прочитане, залученні студентів до новітніх, найактуальніших на той час наукових історико-літературних досліджень, пов'язаних з методологічними пошуками, в розробці й упровадженні новітніх експериментальних методів вивчення літературних творів.

Доцільно звернути увагу на той факт, що керівник гуртка О. Білецький сам був прогресивним молодим літератором, «адептом нового напрямку», як називали його літературні критики. Він прекрасно орієнтувався в численних новітніх літературних течіях, був особисто знайомий з О. Блоком, який високо цінував поетичний талант О. Білецького. Тому найуживанішою організаційною формою був саме обмін інформацією про книги та статті, що

містили новий, протилежний традиційному академічному літературознавству, підхід до вивчення явищ художньої літератури. Про рівень науково-творчої активності гуртківців, сформованість мотивів їхньої пізнавальної діяльності та спроможність до самостійного наукового аналізу свідчать постійний пошук і впровадження власних інноваційних методів літературних досліджень. Наприклад, студент В. Гливенко, досліджуючи співвідношення проявів логічного мислення та емоційного сприйняття, обґрунтував можливості застосування математичних методів при вивченні творів художньої літератури [1, с. 396-397]. Повідомлення одного з гуртківців про роботу німецьких літературознавців стосовно сприйняття кольорів німецькими поетами спонукало членів гуртка проаналізувати, використовуючи власні порівняльно-аналітичні методи дослідження, феномен передавання запахів у російських поетів. Необхідно підкреслити, що наведені студентами приклади, такі як «запах сонця» у К. Бальмонта чи «запах місяця» у Ф. Тютчева, що являють собою своєрідні еталони краси й витонченості поетичної мови, дозволяють визначити досконалість естетичних уявлень про прекрасне та безпомилковість естетичних смаків гуртківців.

У ході дослідження було виявлено залежність ефективності творчого розвитку студентів від естетично спрямованого педагогічного впливу керівника гуртка. Так, метод передачі власного естетичного досвіду, наприклад, розповіді О. Білецького про творче спілкування з О. Блоком, враження від акторської майстерності В. Комісаржевської та Айседори Дункан, новаторських пошуків художників «Світу мистецтва» та режисерських експериментів В. Мейерхольда тощо забезпечував результативність процесу естетичного виховання студентів, а саме розширення їх художніх інтересів та формування різномісних естетичних потреб [1, с. 398-399].

Ефективним засобом стимулювання студентів до творчого самовдосконалення було видання студентських літературних збірників, аналіз змісту яких дозволив зробити висновок про пріоритетні напрями діяльності того чи іншого гуртка. Наприклад, видання студентського літературного гуртка 1907 року носили більш академічний характер і склалися із віршів, нарисів, оповідань, публіцистичних та науково-літературних статей студентів. Збірники

наступних років містили як студентські роботи, так і літературні твори викладачів. Необхідно підкреслити, що участь у літературних гуртках допомагала студентам повною мірою розкрити й розвинути свої літературно-творчі здібності. Так, студент В. Головков видавав власні поетичні збірки і друкувався в місцевих періодичних виданнях, студенти Ю. Говоруха та В. Селіванов були співробітниками таких газет та журналів, як «Харківські губернські відомості», «Південний край», «Віра і розум».

Висновки. Отже, як свідчить проведене дослідження, в Харківському університеті в другій половині XIX – на початку XX століття було накопичено чималий досвід організації науково-творчої діяльності студентів, об'єктивна оцінка і творче використання якого дозволять певною мірою збагатити сучасну теорію і практику позааудиторної роботи у вищій школі.

Напрями подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми формування естетичної культури студентів сучасних ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзеншток И. Я. Из ранних лет научно-литературной деятельности А. И. Белецкого / И. Я. Айзеншток // Искусство слова : сб. ст. – М. : Наука, 1973. – С. 395–402.
2. Бузескул В. История Харьковского университета при действии Устава 1884 г. (с 1884 до 1905 г.) / В. Бузескул. – Х., 1905. – 89 с.
3. Відділ рукописів ЦНБ Акад. наук. Укр. ім. В. І. Вернадського ; І. 45242, Багалея Д. О студенческих кружках в 50-х годах XIX в.
4. Відділ рукописів ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 296, 400/с. Литературные вечера [Заметки о двух собраниях литературного кружка, разбиравшего песни Беранже и «Тарасова ночь» Шевченко. – [XIX в.]. – 8 л.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), ф. 2061, оп. 1, од. зб. 11, лл. 3. 1902 р. Протокол заседания студенческого кружка от 1 декабря о прочтении реферата «Есть ли история только эволюция».

Дата надходження до редакції: 22.02.2016 р.